

Qualitative Data Analysis in a Participatory Action Research: Field Experience

Pranee Potisook

ABSTRACT

This article describes methods for qualitative data analysis during the early stages of a study in developing a model for local curriculum construction, which emphasizes collaboration with community. It consists of two main parts. The first part is the initial step in data analysis. It begins with alternative ways of coding which are: creating codes prior to fieldwork or waiting for the field notes to suggest more inductive coding. This part proceeds through check-coding, contact summary sheet, illustration with coded themes, reflective remarks and memo. The second part focuses on the data display. Some graphic organizer formats, matrices and networks, are applied to present information in more concrete ways to aid describing, explaining and conclusion drawing. This part begins with ways to study events, understand the context by using context chart, time-ordered matrix, and critical events chart. These displays help the researcher to summarize; begin to see relationships among events, themes, patterns, cluster; write analytic text that clarifies the findings. This analysis activity forms an interactive cyclical process among data collection, reduction, display and conclusion drawing/verification. Moreover, in cross case studies, these data displays help deepen comparisons, bring about insight and concrete understanding in writing research reports and more systematic work, especially in team research.

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพในการวิจัยปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วม: ประสบการณ์จากภาคสนาม

ปราณี โพธิ์สุข

บทคัดย่อ

บทความนี้กล่าวถึงการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพในช่วงตอนต้นของการวิจัย เพื่อพัฒนากรอบแบบการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่เน้นการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนสาระสำคัญในบทความนี้แบ่งเป็นสองส่วนใหญ่ ๆ คือ ส่วนแรก การวิเคราะห์ข้อมูลขั้นต้นประกอบด้วยการทำรหัสข้อมูล ซึ่งมีทั้งการสร้างรหัสก่อนลงสนามและวิธีการสร้างรหัสเมื่อลงสนามแล้ว วิธีการตรวจสอบการทำรหัส ใบสรุปการเข้าสนามแบบธรรมดา ใบสรุปการเข้าสนามแบบลงรหัส การสะท้อนความคิด และการทำข้อสรุปชั่วคราว ส่วนที่สอง การนำเสนอข้อมูล เป็นการประยุกต์การจัดระเบียบแบบกราฟิกซึ่งใช้ตารางและเครือข่ายเข้ามาร่วมจัดข้อมูลเพื่อให้เกิดภาพที่เป็นรูปธรรมชัดเจนขึ้น โดยใช้ร่วมกันไปกับการเขียนบรรยาย อธิบายข้อมูลและข้อสรุปชั่วคราว ในส่วนนี้ประกอบด้วยแนวทางการศึกษาเหตุการณ์ การทำความเข้าใจบริบทที่ศึกษาโดยใช้แผนภูมิบริบท การนำเสนอที่ใช้เวลาเป็นตัวเดินเรื่องในรูปของตารางเหตุการณ์สำคัญ การนำเสนอข้อมูลในรูปแบบต่าง ๆ เหล่านี้ผู้วิจัยสามารถสรุป จับประเด็นหัวข้อสำคัญ แบบแผน จัดกลุ่มและเขียนวิเคราะห์ที่ช่วยให้เกิดความกระจ่างชัดเกี่ยวกับผลการวิจัยยิ่งขึ้น กิจกรรมการวิเคราะห์ในลักษณะกระบวนการที่เป็นวัฏจักรระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูล การลดทอนข้อมูล การนำเสนอข้อมูล การตรวจสอบและการลงสรุปข้อมูลอย่างต่อเนื่องนี้ช่วยให้การศึกษาระดับศึกษาโรงเรียนสองแห่งสามารถนำข้อมูลมาเปรียบเทียบ เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้ง เป็นรูปธรรมง่ายต่อการเขียนรายงานการวิจัยและทำงานเป็นระบบมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการวิจัยเป็นทีม

นำเรื่อง

ในปัจจุบันกระแสการกระจายอำนาจการจัดการศึกษาสู่ท้องถิ่นเป็นไปอย่างกว้างขวางตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดไว้ในมาตรา 27 โดยเปิดโอกาสให้สถานศึกษาสามารถจัดทำหลักสูตรได้ตามความต้องการของท้องถิ่น และเน้นความร่วมมือของโรงเรียนกับท้องถิ่นเป็นสำคัญ แต่ในทางปฏิบัติการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น วีรณัฐ พิณฑวนิช (2543: 16-23) ได้ทำการวิเคราะห์ถึงสภาพปัญหาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและพบว่ายังไม่มีมีการนำเอาชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าร่วมวางแผนและพัฒนาหลักสูตรอย่างจริงจัง ดังนั้นสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) จึงได้สนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งเน้นการเข้ามีส่วนร่วมของคนในชุมชนในลักษณะของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) และการนำนวัตกรรมทางการศึกษาเข้ามาบูรณาการ (บุญเรียง และคณะ: 2544) ในการศึกษาวิจัยนี้คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นส่วนหนึ่งของการทำการวิจัยด้วย ผู้เขียนบทความในฐานะที่เป็นผู้ร่วมงานวิจัยจึงจะขอนำเสนอกระบวนการและเหตุการณ์ต่าง ๆ ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในส่วนของชุมชนนาโคบนมาใช้เป็นตัวอย่งการวิเคราะห์ข้อมูล

บทความนี้จะแบ่งสาระการนำเสนอออกเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนแรกจะกล่าวถึงการวิเคราะห์ข้อมูลขั้นต้น ซึ่งจะเริ่มจากการวิเคราะห์ที่ง่ายไปสู่การวิเคราะห์ที่ซับซ้อน โดยประกอบด้วย **ใบสรุปการเข้าสนาม การทำรหัสข้อมูล การสะท้อนความคิด และการลงสรุปชั่วคราว ส่วนที่สอง** เป็นการนำเสนอข้อมูล ที่นำเอาการจัดเรียงแบบกราฟิก (graphic organizer) เข้ามาช่วยจัดข้อมูลเพื่อให้เกิดภาพที่เป็นรูปธรรมชัดเจนขึ้น ซึ่งจะใช้ร่วมกันไปกับการเขียนบรรยาย อธิบายข้อมูลและข้อสรุปชั่วคราว โดยจะประกอบด้วย 2 ลักษณะใหญ่คือ **ตารางเปรียบเทียบ (matrix)** และ **เครือข่าย (network)** ในส่วนนี้จะนำเสนอเป็นลำดับตั้งแต่ขั้นแรกที่เริ่มการสำรวจทำความเข้าใจบริบทที่ศึกษาโดยใช้ แผนภูมิบริบท เมื่อการวิจัยดำเนินการศึกษากระบวนการบริหารจัดการและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น จะเป็นการนำเสนอที่ใช้เวลาเป็นตัวเดินเรื่องในรูปของตารางเหตุการณ์ ซึ่งจากตารางนี้ผู้วิจัยอาจนำเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาลงเขียนแผนภูมิโยงความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ต่าง ๆ เพื่อทำความเข้าใจถึงกระบวนการบริหารจัดการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นของโรงเรียน ซึ่งในที่นี้จะนำเสนอโดยใช้ **แผนภูมิเหตุการณ์** การนำเสนอข้อมูลเพื่อช่วยในการวิเคราะห์ในรูปแบบดังกล่าวข้างต้นนี้ผู้เขียนได้นำแนวทางจาก Matthew B. Miles และ A. Michael Huberman (1994: 50-142) มาลองปรับใช้กับการวิเคราะห์ข้อมูลขั้นต้นและการนำเสนอข้อมูลในโครงการวิจัย “การนำกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องการเลี้ยงโคนมไปประยุกต์ใช้ในต่างบริบท (ระยะที่ 2)” ซึ่งเป็นการศึกษาวิจัยที่ใช้เวลาในภาคสนามรวมหนึ่งปีครึ่ง มี

นักวิจัย 4 คน และผู้ช่วยนักวิจัย 5 คน โดยศึกษาโรงเรียนสองแห่ง ทั้งนี้ ชื่อโรงเรียน อาจารย์ และผู้เกี่ยวข้องในชุมชน เป็นชื่อสมมติทั้งหมด

1. การวิเคราะห์ข้อมูลขั้นต้น

การวิเคราะห์ในช่วงแรก ๆ ของการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นสิ่งที่ควรทำอย่างยิ่งเพราะช่วยให้ผู้วิจัยได้มีเวลาคิดทบทวนถึงข้อมูลที่ได้มาแล้ว และคิดยุทธวิธีการเก็บข้อมูลใหม่มาเพิ่มเติมในประเด็นที่ยังไม่ชัดเจน ข้อมูลที่นักวิจัยภาคสนามได้มาจากการสังเกต การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์จะมีลักษณะเป็นบันทึกย่อ ๆ สั้น หรืออัดเทปไว้ ข้อมูลที่เป็นบันทึกย่อจะต้องมีการนำมาเขียนเพิ่มเติมรายละเอียดสาระที่ได้ให้ชัดเจน พร้อมทั้งจะให้ผู้วิจัยหรือผู้ร่วมงานสามารถอ่าน วิเคราะห์ ทำรหัสข้อมูลได้ สำหรับข้อมูลจากเทป จะต้องมีการถอดเทป ซึ่งสามารถทำได้ทั้งแบบละเอียดคือการถอดเทปที่รวมถึงคำที่แสดงการชะงัก การหยุด การเน้นเสียง การพูดเพี้ยน ประโยคไม่สมบูรณ์ น้ำเสียง ฯลฯ หรือถอดเทปแบบสรุปประเด็นหลักสำคัญของผู้พูด ซึ่งผู้วิจัยควรเลือกให้เหมาะสม ในที่นี้การเก็บข้อมูลจะให้ความสนใจเกี่ยวกับข้อมูลที่เป็นคำพูด การสนทนา การสัมภาษณ์ ที่ได้ผ่านการดำเนินการให้อยู่ในรูปของข้อความที่ชัดเจนสำหรับผู้อ่าน หรือผู้วิเคราะห์มาใช้เป็นตัวอย่างประกอบ โดยจะเริ่มจาก ใบสรุปการเข้าสนามแต่ละครั้ง การให้รหัส และการสรุปชั่วคราว

1.1 ใบสรุปการเข้าสนามแต่ละครั้ง

หลังจากที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากภาคสนามมา 1 ครั้ง ซึ่งอาจกินเวลา 1 วัน หรือเป็นสัปดาห์ และได้เขียนบันทึกย่อออกมาในรูปของบันทึกภาคสนามแล้ว ผู้วิจัยควรหยุดคิดไตร่ตรองว่าการเข้าสนามครั้งนี้มีมโนทัศน์หลัก หัวข้อ(themes) ประเด็นปัญหา หรือคำถามอะไรบ้าง เพราะถ้าหากไม่มีการสะท้อนความคิดในระยะนี้ก็จะหลงลืมได้ง่าย การสรุปย่อข้อมูลนี้เป็นการสรุปโดยผู้วิจัยให้ความสนใจไปที่คำถามหลักที่ใช้ในภาคสนามครั้งนั้น ทบทวนบันทึกภาคสนามที่เขียนขึ้นแล้วตอบคำถามแต่ละข้ออย่างสั้น ๆ เพื่อสรุปรวมเป็นใจความหลัก(ดูตัวอย่างใบสรุปการเข้าสนาม) ในกรณีนี้เป็นการวิจัยเป็นทีมเพื่อเป็นการรับรู้ร่วมกัน ผู้วิจัยจึงได้ใช้ใบสรุปการเข้าสนามเป็นการสรุปสาระสำคัญจากการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้ให้กับเพื่อนร่วมงานด้วย

ตัวอย่าง : ใบสรุปการเข้าสนาม

ชนิดการเก็บข้อมูล: สัมภาษณ์ การมีส่วนร่วม

พื้นที่ โรงเรียนนาโคบน

วันที่ติดต่อ 4-5 ก.ค. 45

วันที่บันทึก 6 ก.ค. 45

โดย นายนาวิน พรหมใจสา

1. ภารกิจ ประเด็นหลักที่สำคัญในการเข้าไปในสนามครั้งนี้

- 1.1 สัมภาษณ์อาจารย์ใหญ่เกี่ยวกับการได้เป็นประธานกลุ่มโรงเรียนและการจัดระบบบริหารจัดการหลังจากผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียนย้ายไป [โรงเรียนนี้ ผู้บริหารเป็นตำแหน่งอาจารย์ใหญ่ แต่ผู้ช่วยเป็นตำแหน่งผู้ช่วยผู้อำนวยการ]
- 1.2 ประสานงานกับวิทยากรชุมชนเรื่องสมุนไพรมะ
- 1.3 ประสานงานเรื่องบอร์ดประชาสัมพันธ์
- 1.4 ตรวจสอบนักเรียนเรื่องสมุนไพรมะ

2. สรุปข้อมูลที่ได้ และข้อมูลที่ยังไม่ได้ตามคำถาม/เป้าหมายในการเข้าสนาม

คำถาม	ข้อมูล
การได้เป็นประธานกลุ่มโรงเรียน	มีการประชุมผู้บริหารโรงเรียนในกลุ่มทั้งหมดและ ตัวแทนครู จำนวนครึ่งหนึ่งของผู้บริหาร ลงคะแนนเลือกแบบเปิดเผย
บทบาทของประธานกลุ่มฯ	เป็นตัวแทนกลุ่มเข้าประชุมกิ่งอำเภอ/จังหวัดพัฒนาและแก้ปัญหาของกลุ่ม
ประโยชน์จากการเป็นประธาน	ด้านโรงเรียนโรงเรียนได้เป็นตัวแทนเข้าร่วมกิจกรรมของกิ่งอำเภอ/จังหวัด เช่น ได้นำหลักสูตรท้องถิ่นออกงานวันประถมศึกษา ทำให้เป็นที่รู้จัก การพิจารณาขึ้นเงินเดือนของครู เป็นศูนย์ประชุมได้งบประมาณเพิ่ม ด้านตัวบุคคล เป็นที่รู้จักของผู้บริหารระดับสูง ต้องกระตือรือร้นพัฒนาโรงเรียน กลุ่มโรงเรียนโอกาสก้าวหน้าสูง
การปรับระบบการบริหารจัดการ	ประชุมครู หาข้อเสนอแนะ แบ่งหน้าที่ ออกคำสั่งแต่งตั้งมอบอำนาจหน้าที่ในการตัดสินใจของแต่ละฝ่าย ดูแผนภูมิบริหารเก่า/ใหม่
วิทยากรสมุนไพรมะ	ประสานงานกับเด่นเรื่องเป็นวิทยากรแล้ว และเด่นรับจะประสานกับลุงสุขให้มาเป็นวิทยากรหลักร่วมกัน เหมือนกับภาคปลายปี 44
บอร์ดประชาสัมพันธ์	อ. วณิ จะนำเข้าที่ประชุมโรงเรียนก่อน เพราะเป็นบอร์ดของโรงเรียน
ตรวจสอบนักเรียนเรื่องสมุนไพรมะ	นักเรียนไม่ได้เอาสมุดมา จึงขอให้เอามาวันพฤ.&ขอให้อ.วณิเดือนนร.

3. ประเด็นที่สะดุดใจคิดว่าน่าจะเป็นประเด็นสำคัญ

การเป็นประธานกลุ่มโรงเรียน: ประโยชน์ที่ได้ VS สิ่งที่ต้องเสียไป, วิธีการมอบหน้าที่ของอจญ., การเป็นวิทยากรเรื่องสมุนไพรมะในรอบที่สอง แตกต่างจากรอบที่หนึ่ง อย่างไร

4. ประเด็นคำถามใหม่/กิจกรรมในการเข้าสนามครั้งต่อไป

วันพุธที่ 30 ก.ค. 45 ประชุมวิทยากรท้องถิ่นที่จะสอนตามฐานต่าง ๆ ในรายการกิจกรรม “แรลลี่ชุมชน”

แนวทางในการสรุป อาจใช้คำถามนำ เช่น

- การเข้าสนามครั้งนี้ มีหัวข้อหลัก หรือประเด็นปัญหาอะไรบ้าง
- การเก็บข้อมูลครั้งนี้เกี่ยวข้องกับคำถามใดและตัวแปรใดในกรอบการวิจัยขั้นต้น
- มีเหตุการณ์อะไร มีใครเข้ามาเกี่ยวข้องกับบ้าง
- การเก็บข้อมูลครั้งนี้เกิดข้อสรุปชั่วคราว หรือข้อสันนิษฐานอะไรบ้าง
- การเก็บข้อมูลคราวต่อไปนักวิจัยควรให้ความสนใจเรื่องอะไร จะเก็บข้อมูลแบบไหน

การเขียนใบสรุปการเก็บรวบรวมข้อมูลควรเขียนภายหลังจากที่ได้ทำบันทึกภาคสนาม ทบทวน แกะไขเสร็จเรียบร้อยแล้ว ณ จุดนี้นักวิจัยอาจจะสะท้อนความคิดเห็น ข้อสังเกตของตนไว้ ด้วยโดยใช้ข้อความไว้ในวงเล็บซ้อน ((ข้อความแสดงข้อสังเกต/ความคิดเห็น)) นอกจากนี้ใบสรุป ข้อมูลแต่ละครั้งสามารถนำมาใช้ให้เป็นระบบมากขึ้นโดยหลังจากที่มีการทำรหัสแล้ว ผู้วิจัยอาจนำ ใบสรุปข้อมูลมาใช้ในรูปของการใส่รหัสใหม่ที่คิดเพิ่มขึ้นโดยใช้เครื่องหมาย * ไว้ที่หัวข้อและบอก ตำแหน่งไว้ (ดูตัวอย่างใบสรุปการเข้าสนามแบบลงรหัส)

ใบสรุปข้อมูลแต่ละครั้งอาจทำเป็น 2 ชุด โดยชุดหนึ่งควรแนบเป็นใบปะหน้าของบันทึก ภาคสนาม ส่วนอีกชุดหนึ่งนำมาใส่แฟ้มรวมกันไว้เพื่อใช้เป็นใบสรุปประเด็นแต่ละครั้งซึ่งสามารถ นำมาใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง คือ: ใช้ในการวางแผนการเก็บข้อมูลครั้งต่อไป ใช้ทำรหัส หรือ ปรับปรุงรหัส ช่วยในการประสานงานระหว่างนักวิจัยที่วิจัยเป็นทีม ช่วยฟื้นฟูความจำ ช่วยวิเคราะห์ ข้อมูลในขั้นต่อไปโดยวิเคราะห์จากใบสรุปการเก็บข้อมูลแต่ละครั้ง และช่วยลดขนาดข้อมูลลง

1.2 การทำรหัส (Coding)

การทำรหัส คือการวิเคราะห์ทบทวนบันทึกภาคสนามและจำแนกออกเป็นส่วน ๆ อย่างมีความหมาย โดยเป็นการให้ชื่อ (labels) แก่ข้อมูลที่รวบรวมไว้ระหว่างที่ทำการศึกษา การทำรหัส มักทำกับข้อมูลที่มีขนาดต่าง ๆ กันอาจเป็นคำ วลี ประโยค หรือย่อหน้า ก็ได้ การทำรหัสนี้ใช้สำหรับ เรียกข้อมูลขึ้นมา หรือใช้เรียบเรียงข้อมูล เนื่องจากข้อมูลที่เก็บรวบรวมสะสมไว้มีจำนวนมากขึ้น เป็นอุปสรรคในการค้นหา การทำรหัสจึงช่วยให้ผู้วิจัยสามารถหากลุ่มข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับคำถามวิจัย ข้อสมมติฐาน หรือ หัวข้อ (themes) ขึ้นมาใช้ได้รวดเร็วขึ้น

การสร้างรหัส มีหลายวิธีในที่นี้จะขอนำเสนอ 2 วิธีคือ **วิธีที่หนึ่งคือการสร้างรายการรหัสชั่วคราวก่อนลงสนาม** รายการรหัสเหล่านี้มาจากกรอบแนวความคิด จากคำถามวิจัย จาก สมมติฐาน ปัญหาและตัวแปรสำคัญที่ผู้วิจัยนำมาศึกษา ตัวอย่างเช่นในกรณีที่ผู้วิจัย มีความสนใจ เกี่ยวกับการบริหารจัดการหลักสูตรท้องถิ่น ผลที่ได้รับจากการเรียนหลักสูตรท้องถิ่นของนักเรียน ครู โรงเรียน และชุมชน ฯลฯ ผู้วิจัยก็อาจนำคำที่เกี่ยวข้องมาจัดทำเป็นรายการรหัส และนำมาใช้

กับบันทึกภาคสนามในชุดแรก ซึ่งเมื่อใช้ต่อมาอาจต้องมีการปรับรหัส ลด หรือเพิ่มเติมให้เหมาะสม เมื่อพบประเด็นที่แตกต่างออกไปจากรหัสที่เตรียมไว้ **วิธีที่สองเป็นวิธีการสร้างรหัสเมื่อลงสนามแล้ว** วิธีนี้ริเริ่มโดย B. G. Glaser และ A. L. Strauss โดยรวบรวมข้อมูลขั้นต้นมาทบทวนไปที่ละบรรทัดทีละย่อหน้า ทำการเขียนบันทึกการจัดกลุ่มหมวดหมู่ หรือชื่อไว้ด้านข้าง ๆ หรือด้านล่างของย่อหน้านั้น แล้วทำการทบทวนหรือปรับชื่อที่ตั้งไว้ ด้วยวิธีการนี้ลำดับรายการของรหัสข้อมูลจะค่อย ๆ เกิดขึ้น

ตัวอย่าง ใบสรุปการเข้าสนามแบบลงรหัส

ประเภทของการติดต่อ การสัมภาษณ์ การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม **พื้นที่** โรงเรียนนาโคบน
วันที่ติดต่อ 21 พ.ย. 44 **วันที่บันทึก** 22 พ.ย. 44 โดย นายสุนทรพจน์ ดำรงค์พานิช
ลงรหัสโดย อ. ปราณิ โทธิสุข

คำแนะนำ สกัดประเด็นที่เด่นในการเก็บข้อมูลครั้งนี้ โดยบันทึกเลขหน้าของบันทึกภาคสนามที่ปรากฏประเด็นสำคัญในแต่ละประเด็นให้เขียนหัวข้อ (Theme) หรือ รหัสไว้ด้วย ถ้าหากเป็นหัวข้อหรือรหัสที่ไม่มีไว้ก่อนให้ใส่ * ถ้าหากมีการแสดงความคิดเห็น ข้อเสนอแนะให้ใส่ไว้ในวงเล็บซ้อน ((--))

หน้า	ประเด็นสำคัญ	หัวข้อ/รหัส
1	กิจกรรมในชุมชน: การพัฒนาศูนย์ศิลปวัฒนธรรมของหมู่บ้าน	COMS/DEV*
1	การขอความร่วมมือจากโรงเรียนใกล้เคียงเพื่อทดสอบหาคุณภาพของแบบทดสอบเพิ่มเติม	SNET*
1	กิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนและกลุ่มร.ร. มีมากทำให้สอนได้ไม่เต็มที่	SS/ACT
2	การเชิญวิทยากรท้องถิ่น ครูมั่นใจว่าวิทยากรจะถ่ายทอดได้เข้าใจ แต่รายละเอียดเนื้อหาสาระครูไม่ได้แจ้งวิทยากรให้ชัดเจน	AC
2	ยังไม่มีกรณีเหตุจากศึกษานิเทศก์ ครูไม่ทราบว่าจะมีบทบาทช่วยตนด้านใด	SUPERV/EX
3	ทัศนศึกษา ยังไม่ได้เสนอเพราะครูมีภาระต้องทำกิจกรรมร.ร.มาก	SS/ACT
4	การสอนช้ากว่ากำหนด เนื่องจากครูงานมาก	SS/ACT

((กิจกรรมร.ร. มีมาก ทำให้สอนได้ไม่เต็มที่ (ในทุกรายวิชา) แม้การเข้าสนามของคณะวิจัยทำให้เกิดความคืบหน้าไปได้บ้าง แต่การเข้าสนามของคณะวิจัยในช่วงที่โรงเรียนมีกิจกรรมมากอาจเกิดความกดดันต่อครูผู้สอน ที่ทำงานร่วมกับคณะวิจัยไม่เต็มที่ ส่วนคณะครู นักเรียน คนในชุมชนให้การต้อนรับทักทายดี))

อย่างไรก็ตามไม่ว่าผู้วิจัยจะสร้างรหัสขึ้นมาในแบบใด เมื่อนำรหัสไปใช้สักระยะหนึ่งแล้วอาจต้องทำการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงรหัสให้สอดคล้องกับประสบการณ์ภาคสนาม เพราะบางรหัสอาจไม่เหมาะสม ไม่มีข้อมูลที่มาสอดคล้องเลยทำให้ต้องมีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติที่ดีกว่าที่จะพยายามบีบบังคับให้ข้อมูลสอดคล้องไปตามรหัสที่ตั้งไว้ก่อน ส่วนบาง

รหัสอาจมีข้อความมาอยู่มากจนมีขนาดใหญ่ ในกรณีนี้ต้องมีการแยกย่อหมวดหมู่ในรหัสนั้นให้มีขนาดเล็กลงไป นอกจากนี้ระหว่างที่เก็บข้อมูลอาจมีรหัสอื่น ๆ เพิ่มขึ้นซึ่งเป็นที่ที่นักวิจัยได้พบปัจจัยสำคัญเพิ่มขึ้น เช่น ในตัวอย่างการวิจัยเรื่องหลักสูตรท้องถิ่นผู้วิจัยต้องเพิ่มรหัสในส่วนที่เป็นบทบาทของผู้นำเยาวชนในการเป็นวิทยากรท้องถิ่น ซึ่งเป็นการขยายมุมมองออกไปจากเดิมที่จำกัดแต่ผู้ที่มีความรู้ในชุมชนที่เป็นผู้อาวุโสเท่านั้น

ข้อสำคัญยิ่งในการสร้างรหัสและการปรับปรุงรหัสทั้งในช่วงตอนต้นและตอนท้ายนั้นควรพิจารณาด้วยว่ารหัสนั้นมี **ตัวแปรเชิงมโนทัศน์** ที่เป็นโครงสร้างของเรื่องที่ศึกษาอยู่หรือเปล่า มีการนิยามที่กระชับพอที่จะทำให้ นักวิจัยเกิดความชัดเจนว่าข้อมูลส่วนนี้มีความสอดคล้องกับหมวดหมู่ที่ตั้งไว้หรือไม่ การกำหนดคำ **นิยามปฏิบัติการ** ที่ชัดเจนเป็นสิ่งควรทำเพราะจะได้สามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างคงเส้นคงวาทลอดเวลาที่ทำกรวิจัย โดยเฉพาะระหว่างนักวิจัยหลาย ๆ คนที่ทำวิจัยร่วมกัน นอกจากนี้การกำหนดชื่อควรเลือกชื่อที่ช่วยให้ผู้วิจัยสามารถโยงความคิดกลับไปยังมโนทัศน์ที่เป็นรากฐานได้เร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ไม่ต้องแปลรหัสนั้นอีกครั้งหนึ่งเช่น การบริหารจัดการหลักสูตรท้องถิ่น อาจตั้งรหัสว่า ADM-LC ไม่ควรทำเป็นตัวเลขเช่น 111-994ลช นอกจากนี้การทำรหัสไม่ควรทำให้ยากสลับซับซ้อนจนเกินไปจะทำให้ยากต่อการจัดกลุ่มเขียนรายงาน เช่น การที่ผู้บริหารช่วยเหลือแก้ไขปัญหาให้แก่ครูซึ่งพบว่าการช่วยเหลือดังกล่าวเป็นสิ่งที่ประโยชน์ประสบความสำเร็จ แล้วใช้รหัสว่า AD/PS-T/+ (Administrator/Problem Solving-Teacher/Positive) จะยากต่อการอ่าน และจัดกลุ่ม ดังนั้นการทำรหัสจึงควรใช้รหัสที่ไม่ต้องซับซ้อนมากก็ได้ เช่น AD/PS เป็นต้น

การตรวจสอบการทำรหัส การให้นิยามจะทวีความชัดเจนมากขึ้นเมื่อผู้วิจัย 2 คน ทำรหัสในข้อมูลชุดเดียวกันและบอกถึงความยากลำบากในการใช้รหัสนั้นในช่วงแรก ๆ ถ้าหากมีความเห็นไม่สอดคล้องกันเกิดขึ้นแสดงว่าคำนิยามนั้นต้องขยาย หรือมีการปรับปรุงแก้ไขให้เข้าใจตรงกัน การตรวจสอบการทำรหัสไม่เพียงแต่จะช่วยให้การนิยามชัดเจนขึ้นเท่านั้น แต่ยังช่วยตรวจสอบความเที่ยง (reliability) อีกด้วย Miles และ Huberman (1994 : 65) ได้เสนอแนะวิธีการตรวจสอบการทำรหัสโดยใช้สูตรและวิธีการดังนี้

$$\text{ความเที่ยง} = \frac{\text{จำนวนของความเห็นสอดคล้องกัน}}{\text{ผลรวมของจำนวนที่เห็นด้วย+ไม่เห็นด้วย}}$$

วิธีการทำ ทำได้โดยให้ทีมผู้วิจัยที่ทำรหัส 2 คนทำงานลงรหัสแยกกันในข้อมูลชุดเดียวกันใน 5-10 หน้าแรกของข้อมูลภาคสนาม จากนั้นให้ทบทวนการถอดความด้วยกัน หรือให้ผู้ทำรหัสแต่ละคนตรวจสอบการทำรหัสประมาณ 12 หน้าแรกของบันทึกภาคสนาม และอีก 2-3 วัน ต่อมา

ตารางที่ 1 แสดงตัวอย่างรหัส

การบริหารจัดการโรงเรียนที่มีผลต่อความสำเร็จของกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น		
การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น(Local Cur)	LC	1.1
กำหนดจุดประสงค์	LC-OBJ	
เนื้อหาสาระ	LC-SUBJ	
วิธีการสอน	LC-METH	
กิจกรรม	LC-ACT	
การวัดและประเมินผล	LC-EVA	
การเตรียมและพัฒนาบุคลากร (Personnel Preparation)	PP	1.2
ก่อนการใช้หลักสูตร	PP/BLC	
ระหว่างการใช้หลักสูตร	PP/DLC	
หลังการใช้หลักสูตร	PP/ALC	
การจัดทรัพยากรที่สนับสนุนการเรียนการสอน(Resources)	RES	1.3
.....๑ล๑		
การประชาสัมพันธ์หลักสูตรท้องถิ่น (LC Public Relation)	LCPUB	1.4
.....๑ล๑		
การจัดครู/คนในชุมชนเข้าสอน(Assign-Teacher/Community)	AT/AC	1.5
.....๑ล๑		
การจัดตารางสอน (Time Table)	TT	1.6
.....๑ล๑		
การนิเทศ (Supervision)	SUPERV	1.7
การนิเทศภายใน	SUPERV/IN	
การนิเทศภายนอก	SUPERV/EX	
ผลที่ได้จากการจัดหลักสูตรท้องถิ่น (Product)	PROD	2
นักเรียน	PROD-STU	
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน	PROD-STU/ACH	
ทักษะและคุณลักษณะที่พึงประสงค์	PROD-STU/DSK	
เจตคติต่อวัฒนธรรม/อาชีพเกษตรกรรมในชุมชน	PROD-STU/AFF	
ครู...๑ล๑	PROD-T	
ชุมชน...๑ล๑	PROD-COM	
คุณลักษณะที่เอื้อต่อความสำเร็จ (Character)	CHAR	3
.....๑ล๑		
สภาพการณ์ในโรงเรียนที่มีผลต่อการเรียนการสอน (School Situation)	SS*	4
การโยกย้ายของครู	SS-TRANS	
กิจกรรมต่างๆของโรงเรียน	SS/ACT	
สภาพการณ์ในชุมชนที่มีผลต่อการเรียนการสอน (Community Situation)	COMS	5
เจตคติของผู้นำชุมชน	COMS/AFF-LEAD	
บทบาทผู้นำเยาวชน	COMS/AFF-YLEAD*	
๑ล๑		

ให้ลองลงรหัสใหม่ในข้อมูลชุดเดิมที่ยังไม่มีการลงรหัส เพื่อตรวจสอบความคงที่ภายใน (internal consistency) โดยพิจารณาความเที่ยงของการทำรหัส-การทำรหัสซ้ำ ที่ใกล้กับระดับ 80% และเมื่อดำเนินการต่อไปควรมีระดับความเที่ยงทั้งระหว่างบุคคลและภายในบุคคลสูงถึง 90% การทำรหัส (code) และการทำรหัสซ้ำ (recode) นี้จะเสร็จสิ้นเมื่อเหตุการณ์ทั้งหมดสามารถจัดจำแนกได้

ในทางปฏิบัติรายการรหัสควรเขียนไว้ในกระดาษหน้าเดียวและเป็นกระดาษแข็ง เพื่อสะดวกในการอ้างอิง ตัวอย่างการทำรหัส (คูตารางตัวอย่างรหัสประกอบ) ในสดมภ์แรกเป็นการจัดหมวดหมู่ประเด็นที่ศึกษา สดมภ์ที่สองเป็นรหัส ส่วนสดมภ์ที่สามเป็นคำถามการวิจัยและคำถามย่อยสำหรับรหัสที่มีเครื่องหมาย * หมายถึงรหัสที่สร้างขึ้นใหม่ภายหลังจากที่เก็บข้อมูลภาคสนามไปแล้วระยะหนึ่ง การทำรหัสควรทำรหัสในบันทึกภาคสนามในการออกภาคสนามครั้งที่แล้วก่อนที่จะออกภาคสนามในครั้งต่อไป เพราะจะทำให้เกิดความชัดเจนขึ้น มีการปรับมุมมองของผู้วิจัย และพิจารณาถึงเครื่องมือในการเก็บข้อมูลคราวหน้า

1.3 การทำข้อสรุปชั่วคราว (Memoing)

B. G. Glaser (อ้างถึงใน Miles & Huberman 1994: 72) ได้ให้คำนิยามการทำข้อสรุปชั่วคราวว่าเป็นการเขียนความคิดในเชิงทฤษฎีที่ได้จากการทำรหัสข้อมูล และความสัมพันธ์ของรหัสข้อมูลที่ทำอยู่นี้ทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจขึ้นมา... การทำข้อสรุปชั่วคราวอาจอยู่ในรูปของประโยค ย่อหน้า หรือเป็นข้อความที่มีความยาว 2-3 หน้าก็ได้ ข้อสรุปชั่วคราวจะแสดงถึงความคิดในขณะนั้นของผู้วิจัยที่มีรากฐานมาจากข้อมูลและมโนทัศน์

การเขียนข้อสรุปชั่วคราวนี้เป็นการเขียนขึ้นให้ตนเองและเพื่อนร่วมทีมอ่านโดยมีจุดมุ่งหมายต่างๆ เช่น มีจุดมุ่งหมายเพื่อทำความเข้าใจในความกระจ่างในความคิด หรือเมื่อมีความคิดใหม่ผุดขึ้นมา หรือเพื่อเชื่อมโยงข้อมูลจากกรณีศึกษา หรือชี้ให้เห็นความแตกต่างจากรหัสเดิมที่มีอยู่แล้ว

ในการเขียนข้อสรุปชั่วคราวนี้ Miles และ Huberman (1994: 73) เสนอแนะให้เขียนวันที่ระบุชื่อหัวเรื่องโดยใช้มโนทัศน์สำคัญและเชื่อมโยงกับแหล่งข้อมูลในบันทึกภาคสนาม และการอภิปรายเกี่ยวกับการวิเคราะห์กรณีศึกษาที่คณะวิจัยได้ทำร่วมกัน หรือในการสรุปประเด็นสำคัญของกรณีศึกษาที่เป็นระยะๆ ในที่นี้ขอเสนอตัวอย่างการเขียนข้อสรุปชั่วคราวควบคู่ไปกับตัวอย่างการวิเคราะห์แผนภูมิบริบทซึ่งจะกล่าวถึงในตอนต่อไป

2. การนำเสนอข้อมูล

จากประสบการณ์การวิจัยเชิงคุณภาพพบว่าข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งมีลักษณะการเขียนบรรยายข้อมูลที่ไม่ได้มีการลดทอนข้อมูล ทำให้การมองเห็นภาพรวม มองตัวแปรต่างๆ รวม

ทั้งการเปรียบเทียบข้อมูลระหว่างกรณีศึกษา 2 กรณีทำได้ยาก อีกทั้งผู้บริหารในระดับนโยบายไม่มีเวลาพอที่จะอ่านทำความเข้าใจกรณีศึกษาที่มีสาระยาว ๆ ดังนั้นในตอนนี้จึงเป็นการพยายามนำเสนอข้อมูล (data display) ที่กระชับ เป็นระบบ มองภาพรวมของประเด็นต่าง ๆ สามารถนำมาเปรียบเทียบ ตรวจสอบบันทึกประเด็นสำคัญ/แบบแผนและช่วยในการลงสรุปได้รวดเร็ว ชัดเจนขึ้น

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นนี้ ได้มีการศึกษาทั้งข้อมูลที่เป็นคำพูด และข้อมูลที่เป็นเหตุการณ์ ในส่วนนี้จะเป็นการนำข้อมูลที่เป็นเหตุการณ์มานำเสนอ ในรูปแบบกราฟิกโดยจะเริ่มจากแนวทางการศึกษาเหตุการณ์ จากนั้นจึงเสนอการทำความเข้าใจบริบทในรูปของ **แผนภูมิบริบท** นำเสนอการศึกษาเหตุการณ์ต่าง ๆ ในรูป **ของตารางเหตุการณ์** และสรุปท้ายเกี่ยวกับ **แผนภูมิวงจรการเสนอข้อมูลสลับกับการเขียนวิเคราะห์** เพื่อเสริมความกว้างขวางลึกซึ้งในการวิเคราะห์ข้อมูลให้รอบคอบยิ่งขึ้น

2.1 แนวทางการศึกษาเหตุการณ์

เหตุการณ์ หมายถึงสิ่งใด ๆ ที่เกิดขึ้นโดยมีชื่อเรียก มีการเริ่มต้นและการสิ้นสุดที่แน่นอน และมักจะครอบคลุมคนชุดหนึ่ง ซึ่งเมื่อเหตุการณ์ดำเนินไปก็จะเปิดเผยให้เห็นแบบแผนทางสังคม วัฒนธรรมของระบบใหญ่ที่เหตุการณ์นั้นเป็นระบบย่อยอยู่ภายใน (อุษะ 2537: 192-193) จากคำนิยามนี้ ตัวอย่างสิ่งที่จัดว่าเป็นเหตุการณ์ จึงได้แก่ การจัดงานประเพณีในหมู่บ้าน การเรียนในชั้นเรียนหนึ่ง ๆ การจัดงานประจำปีของโรงเรียน การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียน เป็นต้น

การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจะมีเหตุการณ์เกิดขึ้นหลายเหตุการณ์ ซึ่งการนำเสนอเหตุการณ์นั้นนักวิจัยไม่สามารถนำเสนอทุกเรื่องได้ นักวิจัยจึงควรคัดเลือกเหตุการณ์ที่จะช่วยให้เข้าใจจุดเน้นหลักของการวิจัย แล้วทำการศึกษาประวัติความเป็นมาของเหตุการณ์ และกระบวนการที่นำไปสู่เหตุการณ์นั้น โดยศึกษาทั้งในมิติที่กว้างคือประวัติศาสตร์ของชุมชนและมิติที่แคบเจาะลึกลงไปที่จุดเริ่มต้นของเหตุการณ์นั้น กลุ่มไหนเป็นจุดเริ่มต้นกระบวนการที่นำไปสู่การเกิดเหตุการณ์สำคัญ มีกลุ่มต่อต้านหรือไม่ กลุ่มใดที่มีบารมีสูงสุด /ต่ำสุด รวมทั้งกลุ่มที่ไม่มีส่วนร่วมในเหตุการณ์ด้วย ถึงแม้ว่าคนกลุ่มนี้จะไม่ได้เป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญแต่ถ้านักวิจัยมองข้ามไปก็จะทำให้การอธิบายสภาพสังคมที่ศึกษาได้ไม่ชัดเจน ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างแนวทางการศึกษาเหตุการณ์ โดยเทียบเคียงกับข้อมูลการวิจัยการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในประเด็นเกี่ยวกับที่มาของเหตุการณ์ที่ทำให้มีการร่วมมือกันทำงานพัฒนาหลักสูตร การเข้ามามีส่วนร่วมของกลุ่มต่าง ๆ และความขัดแย้งกันระหว่างกลุ่มดังนี้

แนวทางการศึกษาเหตุการณ์	ตัวอย่างเหตุการณ์การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
<p>ในการศึกษาเหตุการณ์ นักวิจัยจะพยายามเก็บข้อมูลเพื่อตอบคำถาม เกี่ยวกับ(อุษา 2537: 195-199)</p> <ul style="list-style-type: none"> * อะไรทำให้เหตุการณ์นี้ชอบธรรม ที่ทำให้คนที่เกี่ยวข้องมาร่วมมือกันทำงาน จนทำให้เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นได้ คำถามนี้มุ่งหาคำตอบเกี่ยวกับการให้คุณค่าทางสังคม * วิธีทางที่เหตุการณ์นี้ขนานควบคู่กันไปกับโครงสร้างของสังคมที่กว้างขึ้น * การทำตามแบบแผน เหตุการณ์ที่เหมือนกับเป็นรูปจำลองเลียนแบบมาจากชีวิตประจำวัน * กลุ่มย่อยแต่ละกลุ่มมองตนเองอย่างไรในกระบวนการของเหตุการณ์ดังกล่าว และเข้ามามีส่วนร่วมอย่างไรในการคลี่คลายเหตุการณ์นั้น กลุ่มรู้สึกว่ามีหน้าที่ ความรับผิดชอบใดบ้างที่จำเป็นต้องปฏิบัติ การปฏิบัติดังกล่าวมีผลอย่างไรต่อกลุ่ม * ความขัดแย้งและการต่อต้าน กลุ่มทางสังคมย่อมมีความตึงเครียดอันเนื่องมาจากความแตกต่างในด้านต่าง ๆ เช่นแตกต่างกันในด้านความคิด ค่านิยม ความสนใจ ฯลฯ ผู้วิจัยจึงควรมองหาการต่อต้านและความขัดแย้งทั้งที่แสดงออกอย่างอ่อนโยนและแข็งกร้าว รวมทั้งศึกษาการเริ่มต้นความขัดแย้ง การตอบสนองความขัดแย้ง การคลี่คลาย/ทวีความขัดแย้ง การวางตัวเป็นกลาง และการแบ่งฝ่าย แต่ละกลุ่มมีบทบาทอย่างไร * เหตุการณ์นี้เปลี่ยนหรือยืนยันโครงสร้างของกลุ่มหรือชุมชนที่ศึกษาอย่างไร 	<p>เหตุการณ์: ชาวกะเหรี่ยงในชุมชนนาโคบนต้องการพัฒนาจิตสำนึกของกลุ่มชาติพันธุ์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น การรักและพัฒนาท้องถิ่นให้กับเยาวชนในหมู่บ้าน ซึ่งความต้องการนี้สอดคล้องกับคณะนักวิจัยที่กำลังมองหาโรงเรียนที่จะพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น การประยุกต์รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องการเลี้ยงโคนมไปประยุกต์ใช้ในต่างบริบท</p> <p>การเข้ามามีส่วนร่วม วิธีทางที่กลุ่มผู้ริเริ่มได้ดึงกลุ่มอื่นๆ เช่นผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับวัฒนธรรมกะเหรี่ยง วิทยากรท้องถิ่น ผู้นำเยาวชน ฯลฯ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินการพัฒนาหลักสูตร ความขัดแย้ง ในเรื่องเวลาที่ใช้ในโรงเรียนเพื่อฝึกซ้อมกีฬา กับการซ้อมมวยของอาจารย์เจ้าของค่ายกับนักมวยเด็กชาย เด็กหญิง คนในหมู่บ้านมีความเกรงใจอาจารย์ที่เป็นเจ้าของค่ายมวยเพราะว่าเป็นช่องทางหนึ่งที่ถูกหลอกลวงของตนจะได้มีรายได้ ทำให้นักเรียนที่เป็นนักมวยไม่อาจอยู่ที่กิจกรรมตอนเย็นที่โรงเรียนได้ มิฉะนั้นจะถูกไล่ออกจากค่าย</p>

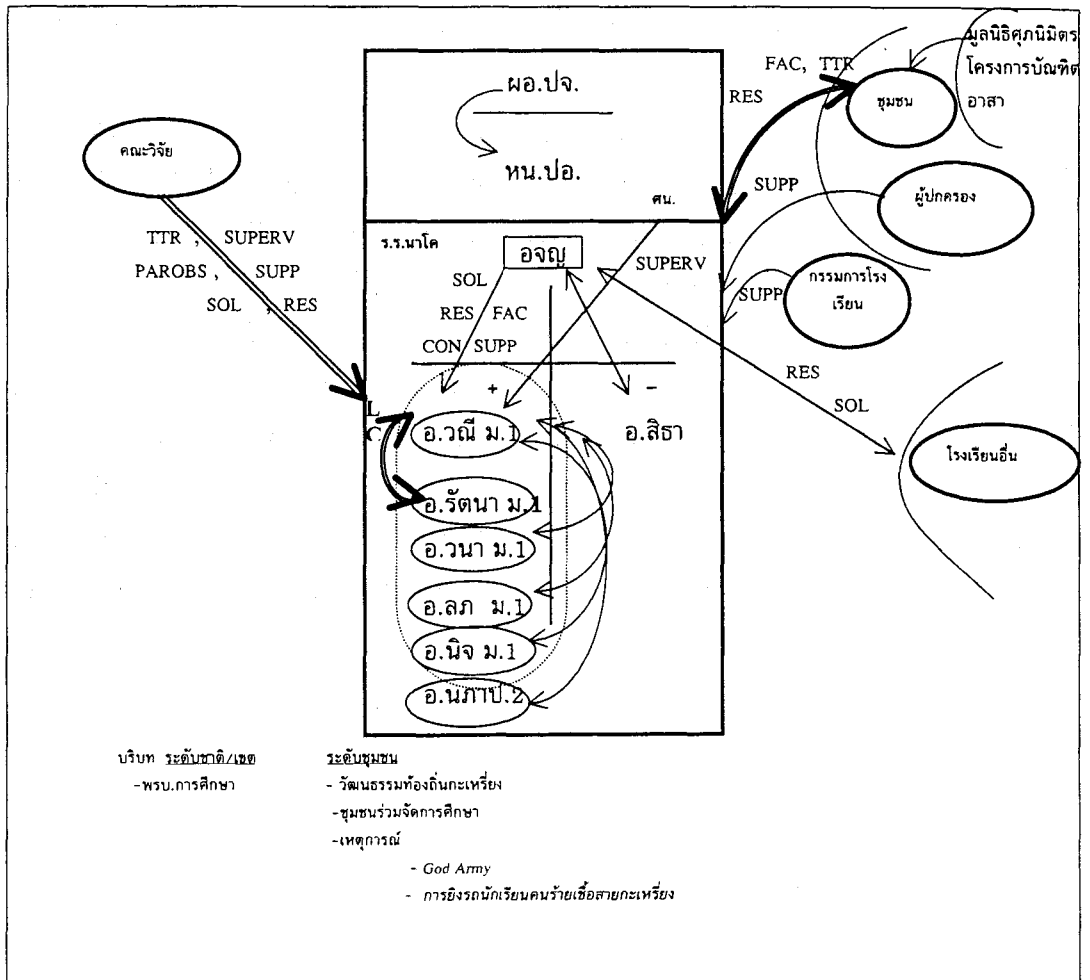
2.2 แผนภูมิบริบท

ในระยะแรกเมื่อผู้วิจัยเริ่มเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยควรเริ่มศึกษาบริบทชุมชนที่แวดล้อม รวมทั้งบริบทในระดับที่กว้างขึ้น เพราะสิ่งที่เกิดขึ้นล้วนมีผลต่อการดำเนินการของโรงเรียนไม่มากนักน้อย นอกจากจะศึกษาในส่วนที่เป็นรูปธรรมแล้ว ผู้วิจัยควรศึกษาถึงความสัมพันธ์ของบุคคลประกอบด้วย แผนภูมิบริบทในรูปของเครือข่ายจึงเป็นแนวทางหนึ่งที่ช่วยดึงประเด็นสำคัญที่จะช่วยให้ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์ ตีความ ได้ชัดเจนขึ้น เป็นการลดขนาดของข้อมูลที่อยู่ในรูปแบบที่ภาคสนามที่มีจำนวนมากลงมาให้สามารถจัดการเรียบเรียงข้อมูลได้ง่ายขึ้น โดยใช้สัญลักษณ์ต่างๆ มาประกอบและมีหลักเกณฑ์ในการใส่ข้อมูลและเครื่องหมาย เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การจะใส่เครื่องหมาย + /- ได้ ก็ต่อเมื่อมีข้อมูลยืนยันและไม่ข้อมูลมาหักล้าง เป็นต้น จากนั้น

ผู้วิจัยจึงเริ่มเขียนการบรรยายและการวิเคราะห์แผนภูมิไปทีละส่วน มีการเสริมตัวอย่างประกอบให้เกิดความหนักแน่นรวมทั้งการลงสรุปชั่วคราวที่เกิดขึ้น แผนภูมิมิบริบทจะช่วยให้ผู้วิจัยมองเห็นความสัมพันธ์เกี่ยวโยงได้ชัดเจนขึ้น และถ้าหากผู้วิจัยพบว่ายังขาดประเด็นสำคัญในเรื่องใดก็สามารถเพิ่มเติมได้

จากตัวอย่างแผนภูมิมิบริบท ผู้วิจัยสามารถเขียนข้อสรุปชั่วคราวหรือวิเคราะห์ประเด็นสำคัญเกี่ยวกับบริบทระดับชาติ ชุมชนและโรงเรียน เช่น การได้รับความสนับสนุนจากต้นสังกัด สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด ตลอดจนมูลนิธิศุภนิมิตร์และโครงการบัณฑิตอาสาทำให้โรงเรียนและชุมชนมีพลังในการพัฒนาด้านการศึกษา อาชีพ สุขภาพความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่๓ ทำให้ครูในโรงเรียนจากเดิมไม่ได้มาร่วมงานกันในเชิงวิชาการ ต่างคนต่างสอน เมื่อมีการบูรณาการข้ามวิชาทำให้ได้ทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดมากขึ้น มีการตกลงกันเรื่องโครงการ การประเมินผลชิ้นงานที่นักเรียนทำร่วมกัน อาจารย์ใหญ่มีบทบาททั้งในการควบคุมดูแล การแก้ปัญหา การหาวัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนการประชาสัมพันธ์ อย่างไรก็ตามมีครูที่มีความเห็นไม่สอดคล้องกับคณะครู โดยครูท่านนี้เป็นเจ้าของค่ายมวยและทำให้นักเรียนและคนในชุมชนที่สังกัดค่ายมวยมีรายได้ จึงส่งผลให้คนในชุมชนบางคนมองภาพการบริหารงานในโรงเรียนในแง่ลบ ฯลฯ

แผนภูมิบริบท แสดงการมีส่วนร่วมช่วยเหลือการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

สัญลักษณ์ : การช่วยเหลือการมีส่วนร่วม

- การได้รับความช่วยเหลือ
 - ↔ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
 - การได้รับความช่วยเหลือมาก
 - ↔ การช่วยเหลือมากซึ่งกันและกัน
 - + - ความสัมพันธ์, เจตคติต่อการจัดหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียน
- TTR = Teaching ,training SUPERV= Supervise
 SOL=Solution-giving PAROBS=Participant
 RES = Resource-Adding Observation
 CON = Controlling
 SUPP= Supporting , Encouraging
 FAC = Facilitating , Process-helping

2.3 ตาราง/เครือข่ายเหตุการณ์

การนำเสนอเหตุการณ์อาจทำได้หลายอย่างในที่นี้ได้นำเสนอไว้ 2 รูปแบบคือตารางเหตุการณ์และเครือข่ายเหตุการณ์ การนำเสนอทั้งสองรูปแบบเป็นการนำเสนอเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นลำดับ ซึ่งสามารถนำมาจัดประเภทได้หลายลักษณะ ตัวอย่างในบทความนี้เป็นการเสนอให้เห็นการดำเนินการในช่วงต่างๆของการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม การใส่ข้อมูลผู้วิจัยสามารถใส่รายละเอียดในระดับต่างๆกัน เหตุการณ์ที่ไม่สำคัญอาจตัดออกไป ส่วนเหตุการณ์ที่สำคัญอาจนำมาเพิ่มเติมและทำเครื่องหมาย *ไว้เพื่อทบทวนรายละเอียดของเหตุการณ์นำมาวิเคราะห์บรรยายและอธิบายต่อไป นอกจากนี้ผู้วิจัยไม่ควรลืมว่าโรงเรียนอาจจะมีเหตุการณ์ที่เป็นของโรงเรียนเอง ซึ่งผู้วิจัยควรใส่ข้อสังเกตนั้นไว้โดยใส่ข้อความไว้ในวงเล็บซ้อน ดังได้เสนอในตัวอย่าง

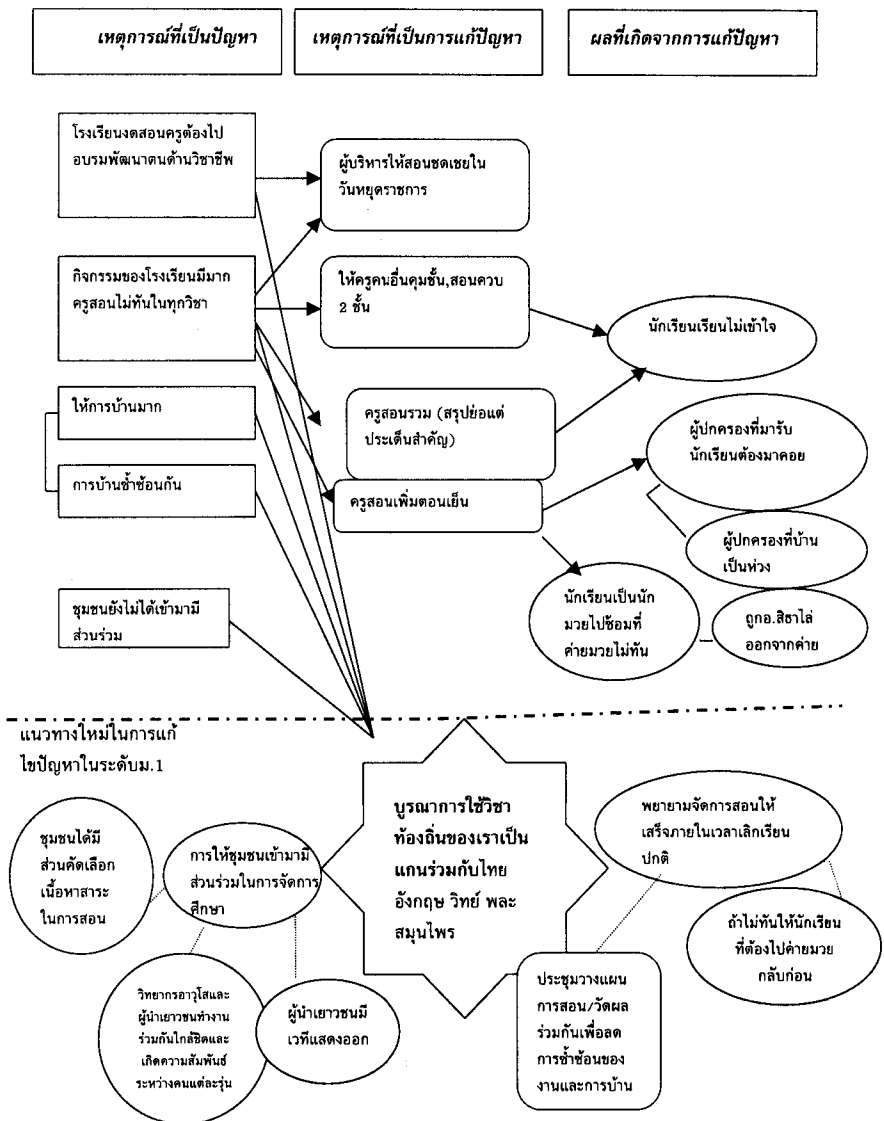
ตัวอย่างตารางเหตุการณ์สำคัญ

การวางแผนก่อนการดำเนินการ ภาคต้น 2544	การดำเนินการรอบที่ 1 ภาคปลาย 2544	การดำเนินการรอบที่ 2 ภาคต้น 2545
<ul style="list-style-type: none"> - การประเมินศักยภาพตามความต้องการจำเป็นและความเป็นไปได้ - การไปร่วมงานกินข้าวห่อ 9 คำเดือน 9 ครั้งที่ 1'43 - 14 ม.ย. 44 การประชุมระดมความคิดจากชุมชน, ผู้รู้, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, อาจารย์ในโรงเรียน, การศึกษาความต้องการของชุมชนว่าต้องการเนื้อหาอะไรบ้าง*(ไม่ได้มีผู้นำเยาวชนเข้าร่วมด้วย) - 28 มิ.ย. 44 การพัฒนาวางแผน การสอนร่วมกันระหว่างครู+ผู้วิจัย - 29 ส.ค. 44 การประชุมฝึกอบรมด้านการวิเคราะห์หลักสูตร, การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ - 30 ส.ค. 44 การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ - 31 ส.ค. 44 การวัดผลประเมินผลโดยใช้แฟ้มสะสมงาน - 21 ก.ย. 44 การประชุมปฏิบัติการ Storyline (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) - 13 ก.ค.44 คณะวิจัยรับการอบรม - Whole school Approach - 3 ส.ค. 44 การศึกษาดูงานที่โรงเรียนรุ่งอรุณ , ฝั่หุตุม, สาธิตเกษตร - 22 ก.พ.45 การศึกษาดูงานที่ โรงเรียนคอนกระเบื้องและโรงเรียน ชุมชนวัดหนองโพ - การร่วมงานกินข้าวห่อ 9 คำเดือน 9 ครั้งที่ 2'44 	<ul style="list-style-type: none"> - การเปลี่ยนผู้สอน*เนื่องจากคนก่อนย้าย - 7 พ.ย. 44 ประชุมผู้ปกครอง มา 22 คน - การสอนในแต่ละหน่วย หน่วย 1 สภาพทั่วไป หน่วย 2 ย้อนรอยอดีต หน่วย 3 วัฒนธรรมท้องถิ่น หน่วย 4 ภูมิปัญญาท้องถิ่น - 17 ธ.ค. 44 สอนเรื่องสมุนไพรครั้งที่ 1* - 27 ธ.ค.44 rally ชุมชน หน่วย 5 การดำเนินชีวิต* - การรวมกลุ่มของคนในชุมชนโดยวิทยากรผู้นำเยาวชน* - การประเมินผลการสอน - จากนักเรียน Focus, คะแนน, การเรียน - จากผู้ปกครอง Focus, (27มี.ค.45) - จากครู +ผู้บริหาร - การประเมินผลโดยตัววิทยากร* - นิทรรศการแสดงผลงานนักเรียน บทบาทของผู้วิจัย - การสังเกตการสอน - การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมของผู้วิจัย - การสังเกตการสอนของคน. 	<ul style="list-style-type: none"> - 1 -2- 3 พ.ค. 45 การวางแผนงาน การประสานแผนบูรณาการระหว่างวิชาร่วมกัน ครู+นักวิจัย - 2-3 พ.ค. 45 ทำ Workshopอย่างไม่เป็นทางการ - Natural Game - Storyline - การสอนในแต่ละหน่วย หน่วย 1 สภาพทั่วไป หน่วย 2 ภูมิปัญญาท้องถิ่น หน่วย 3 วัฒนธรรมท้องถิ่น หน่วย 4 ย้อนรอยอดีต หน่วย 5 การดำเนินชีวิต - การศึกษาสมุนไพรที่บ้านเด่น ครั้งที่ 2* บทบาทของผู้วิจัย - การเข้าร่วมสอนในห้อง - สอนแทน (เนื่องจากคุณแม่ครูผู้สอนถึงแก่กรรม)

((ครุมีการไปอบรมเกี่ยวกับการวิจัยในชั้นเรียน, หลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน, การใช้คอมพิวเตอร์, ไปศึกษาดูงานที่อื่น ซึ่งเป็นการดำเนินการในส่วนของโรงเรียนเองไม่ได้เกี่ยวข้องกับ การวิจัยครั้งนี้))

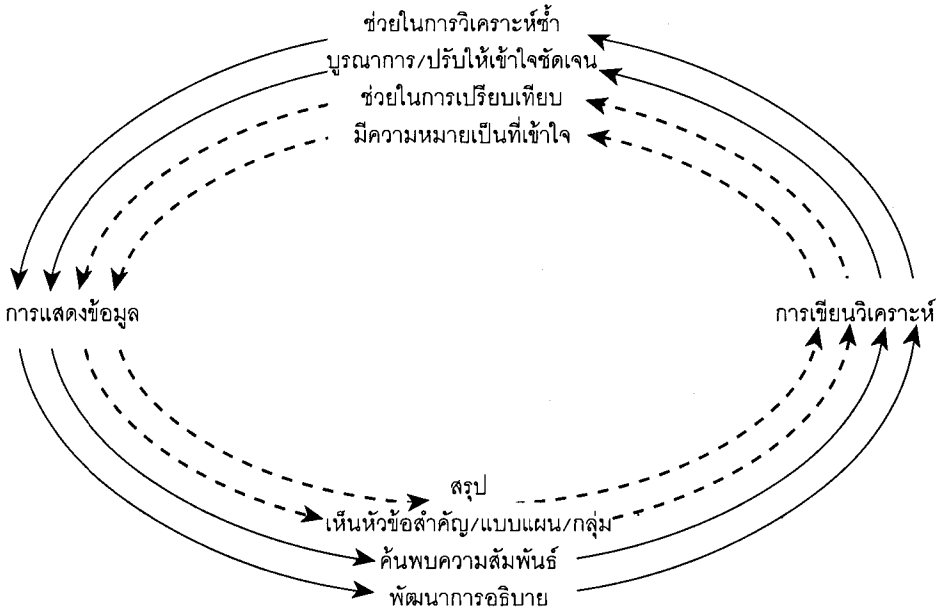
* เหตุการณ์สำคัญ การสอนเรื่องสมุนไพรมโดย ลุงสุข(ผู้รู้ในชุมชน)ร่วมกับ นายเด่น(บัณฑิตอาสา) ในชุมชนที่มีความรู้ความสนใจเกี่ยวกับสมุนไพรม มีพัฒนาดีขึ้นมากเมื่อเทียบระหว่างการสอน ภาคเรียนครั้งแรก กับภาคเรียนที่สอง

ตัวอย่างเครือข่ายเหตุการณ์แสดงความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ต่าง ๆ

สรุป

การนำเสนอข้อมูลการวิจัยในเชิงคุณภาพในรูปกราฟิครูปแบบต่าง ๆ จะมีวงจรในการทำ
ตั้งแผนภูมิสรุปปฏิสัมพันธ์ระหว่างการนำเสนอข้อมูลในรูปของกราฟิกและการวิเคราะห์ข้อมูลใน
เชิงบรรยาย ที่นำเสนอข้างล่างนี้

ที่มา Miles & Huberman 1994: 101

ในระยะแรก ที่เป็นเครื่องหมาย--- จะช่วยให้ผู้วิจัยได้เกิดการคิดไตร่ตรองสรุป สกัด
คัดเลือกประเด็นสำคัญและมองเห็นหัวข้อแบบแผนสำคัญ ๆ จากนั้นผู้วิจัยเขียนคำวิเคราะห์ซึ่งขยาย
ความข้อค้นพบในช่วงแรกให้มีความหมายเป็นที่เข้าใจ ช่วยให้เกิดการเปรียบเทียบสิ่งที่เกิดขึ้น
ระหว่างเหตุการณ์ตอนแรก กับเหตุการณ์ในระยะต่อมาโดยใช้ตารางเปรียบเทียบหรือเครือข่าย
เหตุการณ์ ฯลฯ

ในระยะที่สอง ที่เป็นเครื่องหมาย—— เป็นการวิเคราะห์ซ้ำ หลังจากที่มีการตรวจสอบ
สอบข้อมูลหรือเก็บข้อมูลเพิ่มเติม ซึ่งจะช่วยให้ผู้วิจัยได้พบความสัมพันธ์ใหม่และจากการเขียน
วิเคราะห์นี้เองจะกลับมาเป็นแนวทางปรับปรุงการนำเสนอข้อมูลที่เป็นกราฟิกอีกครั้งหนึ่งที่ช่วยให้
เกิดการบูรณาการประเด็น หรือการเรียบเรียงใหม่อีกครั้งเป็นที่เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น

จากการที่ผู้เขียนได้ลองทำการสรุปการเข้าสนาม การทำแผนภูมิบริบท ตารางเหตุการณ์ แผนภูมิเชื่อมโยงเหตุการณ์ และเครือข่ายเหตุการณ์ ดังกล่าวข้างต้นทำให้พบว่าวิธีการนี้สามารถช่วยลดขนาดข้อมูลที่อยู่ในรูปของบันทึกภาคสนามที่มีอยู่เป็นจำนวนมากลงได้ การนำเสนอข้อมูลและการวิเคราะห์ในลักษณะนี้ทำให้ผู้วิจัยทำงานได้อย่างมีระบบมากยิ่งขึ้น และเป็นงานที่ทำทลายความคิดอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากผู้วิจัยต้องลองออกแบบแผนภูมิในลักษณะต่าง ๆ บางครั้งความคิดใหม่ก็ผุดขึ้นมาซึ่งต้องรีบจดบันทึกไว้ในทันที ซึ่งทำให้การวิจัยเชิงคุณภาพและการเก็บรวมข้อมูลในลักษณะนี้เป็นงานที่สนุกและท้าทายตลอดเวลาที่ทำการวิจัยเชิงคุณภาพนี้

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ (2542). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.
- บุญเรียง ขจรศิลป์ และคณะ. (2544). **รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการการนำกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องการเล่นโยนไปประยุกต์ใช้ในต่างบริบท (ระยะที่ 1) สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พี.เอ็น. การพิมพ์.
- วีรนุช ปิณฑวนิช. (2543). “อนาคตของหลักสูตรท้องถิ่นจะ何去何?” **สานปฏิรูป**. 3(27): 16-23.
- อุษา ดวงสา. (2537). **การวิจัยเชิงคุณภาพ: ทฤษฎีและการประยุกต์ใช้ในการศึกษาและสังคมสมัยใหม่**. กรุงเทพมหานคร: ศึกษาภัณฑ์พานิช.แปลจาก Dobbert, M. L. (editor) (1982). *Ethnographic research theory and application for modern schools and societies*. New York: Praeger.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *An expanded sourcebook qualitative data analysis*. (2nd ed.) Thousand Oaks, California: SAGE Publications, Inc.